
Stromy, kronikáři věků

Závěrečná práce pro kurz
Základy muzejní pedagogiky,
Brno 2018

autor: Ing. Martina Sedláková

OBSAH

1. ÚVOD	3
2. EDUKAČNÍ PROGRAM STROMY, KRONIKÁŘI VĚKŮ	6
2.1. Cíle edukačního programu	6
2.2. Popis programu.....	7
2.3. Cílová skupina.....	10
2.4. Didaktické metody	11
2.5. Didaktické prostředky	11
2.6. Evaluace	12
3. ZÁVĚR.....	12
4. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	13
5. PŘÍLOHY.....	14

1. ÚVOD

Zámek Žďár nad Sázavou je místem s jedinečným *geniem loci*, místem, které bylo během své více než 800leté historie vždy postaveno na dvou pilířích: živé přírodě a živé kultuře. Jeho současní vlastníci, rodina Kinských, používají dvě motta, která je inspirují při udržování, obnově, správě a zpřístupňování přírodního a kulturního dědictví Zámku Žďár veřejnosti:

„Naše minulost, zdroj naší budoucnosti”

„Společnost, která tvoří, může vzkvétat a žít dál”

Celý příběh nynějšího zámku Žďár nad Sázavou se začal psát již v polovině 13. století, kdy mniši cisterciáci založili v hlubokých žďárských hvozdech klášter. Nový směr a dynamiku přineslo 18. století a působení opata Vejmluvy, který spolu se stavitelem Janem Blažejem Santini-Aichlem vdechl areálu nový život. Na jeho pokyn Santini vystavěl své vrcholné dílo, poutní kostel sv. Jana Nepomuckého na Zelené hoře, který je památkou UNESCO. Za josefinských reforem v roce 1784 byl klášter zrušen a postupně upravován na zámek.

V 90. letech 20. století byl žďárský zámek navrácen rodině Kinských. Ti spravují také přilehlá zámecká panství (lesy a rybníky). Dodnes se zde dodržují některé principy cisterciáckého hospodaření a péče o krajinu. Zámek se tak řadí ke světovým unikátům. Výnosy z lesů a polí jsou následně využívány pro podporu kultury a záchranu historického dědictví.

V roce 2015 bylo založeno Muzeum nové generace, které v roce 2016 získalo ocenění Živa award a zařadilo mezi nejkreativnější muzea ve střední Evropě. Honosí se také titulem Stavba Vysočiny 2016.

V současné době nemá zámek žádné klasicky vybavené reprezentativní prostory typické pro české zámky. Hlavní nabídku tak tvoří Muzeum nové generace a jedinečný areál bývalého cisterciáckého kláštera ovlivněný činností geniálního architekta J. B. Santiniho (Studniční kaple a rajský dvůr, Prelatura, sádky ze 13. století, Bazilika Nanebevzetí Panny Marie a sv. Mikuláše atd.). Při tvorbě edukačních programů tak nelze hovořit o typických muzejních programech, ale programech, které bezprostředně vychází z autentického prostředí.

Muzeum nové generace

Muzeum nové generace tvoří základní turistickou nabídku v areálu Zámku Žďár nad Sázavou. Návštěvníkům je jeho návštěva doporučována jako první místo na cestě za poznáním Žďárských vrchů, protože zde dostanou „klíč“ k pochopení toho, co uvidí při další prohlídce zámku, Zelené hory a okolí. Marketéři muzea rádi používají přirovnání, že Muzeum nové generace je jediným muzeem, jehož cílem je vyhnat návštěvníky z muzea ven.

Návštěvníci dostanou na recepci audioguide se sluchátky. Při procházení expozicí naslouchají příjemnému dialogu mnicha ze 13. století a holčičky ze současnosti. Jedinečné multimediální a interaktivní prvky mají za úkol vtáhnout návštěvníky do děje. Poznají tak každodenní život cisterciáckých mnichů, kteří zde ve 13. století klášter zakládali, prolisují virtuální kroniku, projdou unikátní zrcadlový kaleidoskop, nahlédnou do světa barokního umění nebo objeví Santiniho principy při stavbě poutního kostela sv. Jana Nepomuckého na Zelené hoře. Muzeum nové generace je bezbariérové a návštěvníci se mohou i s kočárkem nebo se psem.

Edukační programy

Edukační oddělení, které zaměstnává 3 pracovníky se sníženými úvazky, nabízí programy v autentickém živém prostředí, kde se setkává historie se současností a světský život s duchovním. V současnosti se zaměřuje především na školní skupiny a rodiny s dětmi, připraveny jsou však také programy pro nevidomé návštěvníky a seniory.

Díky propojení vysoce ceněné expozice Muzea nové generace a areálu bývalého cisterciáckého kláštera ze 13. století, zaujmou programy svou jedinečností a autentickým obsahem. Návštěvníky přenesou do období středověku, kdy zdejší krajinu kultivovali cisterciáčtí mniši, ale i do doby barokní, kdy areál bývalého kláštera rozkvetl pod rukama významného architekta J. B. Santiniho.

Edukační oddělení využívá prostory Inventoria – vzdělávací prostor v prostorách Muzea nové generace s kapacitou cca 100 osob.

Programy pro školní skupiny

- Edukační program pro 1. stupeň ZŠ – Odkud je blízko ke hvězdám
- Edukační program pro 2. stupeň ZŠ – Člověk v domě, dům v člověku
- Edukační program pro střední školy – Stabilitas loci – Žďárský klášter v labyrintu času

Všechny nabízené programy pro školní skupiny sledují cíle stanovené v rámcově vzdělávacích programech MŠMT ČR. Jedním z cílů edukačního oddělení pro rok 2018 je vytvoření tří nových programů zaměřených na tři hlavní elementy žďárského kláštera – dřevo, kámen a vodu. Oproti již existujícím programům by měly částečně zasahovat do oblasti environmentální výchovy, ale vždy v propojení s historií zámeckého areálu.

Programy pro rodiny s dětmi

- Večerní zážitkové prohlídky
- Prázdninové poznávání – program je každoročně aktualizován a vychází z programů pro školní skupiny
- Narozeniny v muzeu

Ostatní programy

- Po stopách Santiniho – prohlídková trasa s průvodcem areálem zámku
- Příběh žďárského kláštera „na dosah“ – program pro nevidomé návštěvníky
- Baroko v nás – pro seniory

2. EDUKAČNÍ PROGRAM STROMY, KRONIKÁŘI VĚKŮ

Téma edukačního programu s názvem „Stromy, kronikáři věků“ bylo zvoleno na základě edukační strategie muzea. Jak bylo popsáno v předchozí kapitole, žďárský zámecký areál byl a je založen na třech hlavních elementech, kterými jsou voda, kámen a dřevo. Uvedené elementy ve spojení s historií kláštera byly zvoleny jako hlavní témata pro tři nové edukační programy pro základní a střední školy. Tato práce je zaměřena právě na poslední zmíněný element – dřevo a cílovou skupinou jsou studenti středních škol.

2.1. Cíle edukačního programu

V teorii pedagogiky existuje celá řada dělení edukačních cílů. V této práci se zaměříme na kategorie neboli domény podle teorie B. S. Blooma^[1]:

- Doména kognitivní: učit se nabývání vědomostí, tedy vybavování určitých fakt, učit se dovednosti myslet nebo rozhodovat se
- Doména psychomotorická: učit se praktickým dovednostem spojujícím psychiku a motoriku
- Doména afektivní: rozvíjet své hodnoty, pocity a názory a postoje

Cíle edukačního programu „Stromy, kronikáři věků“ můžeme charakterizovat takto:

Cíle kognitivní

- vnímání prostoru a krajiny, ve které žijeme
- vnímání stromů jako důležité součásti naší krajiny a historie
- analýza problematiky vztahu člověka a stromu
- pochopení významu dendrochronologie
- přemýšlení v souvislostech
- rozvoj argumentace

Cíle psychomotorické

- orientace v mapě

Cíle afektivní

- rozvoj spolupráce
- akceptování názoru ostatních
- rozvoj vnitřní angažovanosti

- sebereflexe
- sebepoznání

2.2. Popis programu

Hlavní motto programu: „Minulost člověka je zachycena v kronikách, minulost stromu čteme v jeho letokruzích“.

Délka programu: 90 minut (časově lze přizpůsobit potřebám jednotlivých skupin)

Obsahové začlenění do výuky dle RVP:

- vzdělávací oblasti – Člověk a příroda, Člověk a společnost, Umění a kultura
- průřezová témata – Osobnostní a sociální výchova, Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech, Environmentální výchova

Popis programu dle aktivit v areálu zámku:

1) Inventorium

V úvodní části edukačního programu návštěvníci pochopí základní milníky z historie žďárského kláštera, uvědomit si význam stromů jako svědků minulosti a poznat současnou problematiku vztahu člověka k lesům i solitérům v krajině.

Aktivita 1: Příběh stromu

Žáci vstupují do edukační místnosti se zavázanýma očima. Naslouchají zvukům lesa a přírody, lektor začíná číst příběh stromu. Příběh vypráví „svýma očima“ reálně existující strom – buk lesní nacházející se u hlavního vstupu do ambitu Poutního kostela sv. Jana Nepomuckého na Zelené hoře. Tento strom byl v letošním roce vyhlášen památným stromem, neboť jeho stáří je odhadováno na 150 až 200 let a tvoří významnou krajinnou dominantu Zelené hory. Strom ve svém vyprávění shlíží na žďárský zámek a v hlavních bodech popisuje více než 800 let života v klášteře (pohledem svým a svých předků).

Během vyprávění lektor zapojuje také další smysly žáků:

- hmat – např. dotyk větví (připomínající proces žďáření před vznikem kláštera), kůra stromů
- čich – např. vůně kadidla (evokující běžnou typickou vůni v kostele), levandule (bylina pěstovaná v rajské zahradě)

Časový prostor: 10 minut

Aktivita 2: Stromy v naší krajině

Po skončení příběhu si žáci rozvazují oči a následuje promítání fotografií z krajiny Žďárských vrchů (především stromy jako významné krajinné prvky, bohaté smrkové i smíšené lesy). Po sérii líbivých fotografií následují fotografie nedávných polomů způsobených častými vichřicemi, snímky vykácených alejí a stromů padlých v důsledku lidské činnosti.

Žáci jsou nyní rozděleni do menších skupinek, ve kterých si během krátké chvíle připraví co nejvíce pozitivních příkladů významu stromů a lesů, ale také problémů, které se stromů týkají. Následuje skupinová diskuze.

Časový prostor: 10 minut

2) Zámecký areál

Žáci aplikují získané poznatky z předchozích aktivit. Činnost rozvíjí kreativitu, komunikační dovednosti, týmovou spolupráci.

Aktivita 3: Když stromy vypráví...

Před odchodem do venkovních prostor zámku zadáme studentům již rozděleným do skupinek další úkol. V areálu budou hledat strom, který je zaujme svým vzhledem, umístěním apod. Tento strom vyfotí na chytrý telefon a vymyslí jeho životní příběh. Smyslem není tvořit dlouhou slohovou práci, ale zamyslet se nad tím, proč stromy poutají naši pozornost a jakou lidskou činnost mohly během svého života vidět. Místem setkání všech skupin je po uplynutí časového limitu Galerie Kinských vyznačená v mapě, kterou žáci dostávají.

Časový prostor: 20 minut

3) Galerie Kinských

Žákům necháme krátký časový prostor na prohlédnutí galerie, která v obrazech a fotografiích dokládá život současných majitelů zámku, rodiny Kinských. Upozorníme také na osobnost geniálního stavitele Jana Blažeje Santiniho, který budovu, ve které se galerie nachází, vystavěl. V těsné blízkosti zámku najdeme také jeho snad nejslavnější dílo – Poutní kostel sv. Jana Nepomuckého na Zelené hoře.

V Galerii Kinských je mimo jiné umístěn řez kmene, na kterém jsou v letokruzích vyznačeny základní milníky historie žďárského kláštera. Žákům vysvětlíme pojmy letokruhy

a dendrochronologie. Na reálné ukázce předvedeme způsob čtení z letokruhů (možnost určení počasí, zeměpisné šířky, jarní a letní dřevo) a určování stáří stromů.

Časový prostor: 10 minut

4) Bazilika Nanebevzetí Panny Marie a sv. Mikuláše

V bazilice necháme žáky vnímat prostor a upozorňujeme na dřevěné lavice zhotovené Jindřichem Řezbářem.

5) Muzeum nové generace

Od stromů, jako kronikářů v obrazném slova smyslu, nyní přecházíme ke kronice vytvořené člověkem. V muzeu se zastavujeme u dvou exponátů:

- model areálu kláštera, na kterém ukazujeme místa, kterými jsme procházeli a vysvětlíme jejich význam v minulosti
- Cronica domus Sarensis (kronika sepsaná Jindřichem Řezbářem, popisuje založení kláštera, životopisy zakladatelů a každodennost života v klášteře od poloviny 13. století do roku 1300) ^[3] – žákům na interaktivním exponátu ukážeme, jak vznikala kronika a vysvětlíme pojmy kronika (chronos, kronikářství) a její význam

6) Inventorium

Aktivita 3: Když stromy vypráví... (vyhodnocení)

Do připraveného počítače budou nahrány fotografie stromů pořízené při skupinové práci v areálu zámku. Žáky necháme krátce prezentovat příběhy jimi vybraných stromů.

Aktivita 4: Dopis sobě

Jedná se o závěrečnou aktivitu, která hledá souvislosti mezi symbolikou stromů jako kronikářů (přičemž jejich kroniky jsou letokruhy) s tvorbou kronik člověkem (a tedy vytváření jejich vlastních „letokruhů“). Zdůrazníme, že každý letokruh u stromu je unikátní, stejně jako např. naše otisky prstů, které letokruhy připomínají.

Žáci dostanou dopisní papír, který je z jedné strany prázdný, z druhé strany jsou zde předkresleny letokruhy. Najdou si libovolný prostor v Muzeu nové generace, kde se cítí dobře a do letokruhů zapíší své vlastní životní mezníky a pro ně osobně důležité události. Dále si dokreslí další letokruhy a zapíší to, co by chtěli zažít. Jejich životní cíle a sny.

Prázdná strana dopisu je určena pro to, aby si napsali dopis, kde adresátem budou oni sami. Do dopisu mohou napsat úplně cokoliv, co je pro ně v tuto chvíli důležité. Dopis jim bude doručen na adresu školy přesně za rok od konání edukačního programu. Dopis se tedy stává jakousi vlastní osobní kronikou.

Časový prostor: 20 minut

Témata pro další práci ve škole:

„Zasadím strom“

Žáci rozdělení do skupin si mají představit strom, který zasadí právě v tento okamžik. Co budou vyprávět jeho letokruhy za 100 let? Jak bude pohledem budoucí generace hodnocena dnešní společnost, politická situace, kulturní dědictví atd.? Co z dnešní doby se budou učit žáci za 100 let?

Doporučujeme jako vhodné téma k 100 letům výročí založení republiky. Nehodnotme pouze 100 letou historii, ale představme si opačnou situaci – hodnocení dnešní doby za 100 let, tedy pohledem společnosti v budoucnu. Žáci tak dostanou prostor k rozvoji kritického myšlení, posouzení pozitiv a negativ dnešní doby a zamyšlení se nad možnostmi, jakými může budoucnost společnosti každý z nás ovlivnit.

„Moje letokruhy“

Možné téma pro slohovou nebo týmovou práci. Letokruh jako symbol - které faktory ovlivňují mé vlastní „letokruhy“? Co pomáhá mému rozvoji a co mu naopak škodí? Jaké faktory ovlivňují kroky v mém životě, které z nich mohu a které nemohu ovlivnit? Hledání obdob mezi člověkem a stromem (např. čím starší, tím odolnější apod.).

2.3. Cílová skupina

Hlavní cílovou skupinou edukačního programu jsou žáci sekundárního vzdělávání (střední školy, střední odborné školy, učiliště a gymnázia). Předpokládáme, že věk účastníků bude mezi 15-18 lety, čemuž byly přizpůsobeny také didaktické metody a prostředky.

2.4. Didaktické metody

V edukačním programu je použita kombinace celé řady didaktických metod. Metody můžeme členit z různých hledisek, v této práci používáme klasické členění na: ^[5]

- 1) Metody slovní – monologické (přednáška, vyprávění, výklad, instruktáž atd.), dialogické (diskuse, rozhovor, dramatizace), písemné práce, práce s textem
- 2) Metody názorně – demonstrační (přímého poznávání): pozorování, předvádění (demonstrace), pokusy, projekce atd.
- 3) Metody praktické: nácvik, žákovy pokusy, výtvarné práce, pracovní činnosti atd.

Konkrétní metody použité v edukačním programu Kronikáři stromy:

- **Metody slovní:** vyprávění (aktivita 1), skupinová diskuse (aktivita 1, 2, 3), výklad, písemná práce (aktivita 4)
- **Metody názorně – demonstrační:** prohlídka areálu zámku a Muzea nové generace, promítání fotografií (aktivita 2)
- **Metody praktické:** skupinová práce v areálu (aktivita 3)

2.5. Didaktické prostředky

Didaktické prostředky napomáhají dosažení edukačních cílů. Mohou to být muzejní výukové prostory a jejich vybavení, ale také všechny učební pomůcky, technické výukové prostředky nebo organizační technika. ^[2]

V popisovaném edukačním programu jsou využity následující didaktické prostředky:

- výukové prostory: Inventorium, Muzeum nové generace, venkovní prostory zámeckého areálu, Galerie Kinských, Bazilika Nanebevzetí Panny Marie a sv. Mikuláše
- technické vybavení: projektor, plátno
- Aktivita 1: podsedáky (sezení na zemi), šátky na zavázání očí, větve, snítky levandule, kůra stromů, kadidlo
- Aktivita 2: série fotografií, projektor, plátno, papíry, tužky
- Aktivita 3: desky, papíry, tužky, vlastní chytré telefony (min. jeden ve skupině), mapy areálu
- Aktivita 4: desky, dopisní papír s předkreslenými letokruhy, tužky

Didaktické prostředky byly zvoleny s ohledem na cílovou skupinu žáků ve věku 15-18 let. Využití promítání nebo zapojení vlastních chytrých telefonů zaručí, že středoškolákům bude program blízký. Zároveň jim díky návštěvě historických prostor zámku a vyprávění příběhu se zavázanýma očima poskytneme zážitek, který je z jejich reality 21. století vytrhne. Pohybujeme se tedy na rozhraní mezi minulostí a budoucností, přesně podle hlavního motta Muzea nové generace.

2.6. Evaluace

Těsně po ukončení edukačního programu použijeme hodnocení pomocí připravené kresby holého stromu se třemi větvemi (větev pro báječné zážitky, větev pro špatné zážitky a „Aha!“ větev nového poznání). Učitelé i žáci dostanou lístky lepícího papíru, na které napíší svoje pozitivní i negativní zážitky z okruhů podle názvů větví. Lístky poté nalepí na jednotlivé větve označené podle uvedených okruhů. ^[4]

Učitele následně vyzveme k podrobnější emailové zpětné vazbě zaslané lektorovi s odstupem několika dní.

3. ZÁVĚR

Nový edukační program by měl být zařazen do nabídky lektorských programů na podzim roku 2018. V průběhu léta proběhne zkušební verze pro lektory, průvodce a další zaměstnance zámku. Následně budou zapracovány připomínky, marketingové zpracování a nabídka programu – ideálně před Vánoci, kdy je zaznamenáván zvýšený zájem učitelů o programy pro školy. Cílem zavedení nových programů je zatraktivnění nabídky pro širší spektrum škol i učitelů a motivace k opakované návštěvě stejné školní třídy.

4. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Literatura

- [1] PETTY, Geoffrey. Moderní vyučování. 4. vyd. Praha: Portál, 2006. ISBN 978-80-7367-427-4.
- [2] ŠOBÁŇOVÁ, P., JOHNOVÁ ČAPKOVÁ, M. Plánování edukačních aktivit v muzeu: Od strategického plánu k přípravě edukačního programu. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2015. ISBN 978-80-244-4626-4.
- [3] LOUPAUR, M., FUKSOVÁ, J., MIKULE, S., JAGOŠOVÁ, S. Žďárský uličník II/1: Zámek Žďár. 1. vyd. Havlíčkův Brod: Tiskárny Havlíčkův Brod, 2017. ISBN 978-80-270-2804-7.
- [4] REITMAYEROVÁ, E., BROUMOVÁ, V. Cílená zpětná vazba. 1. vyd. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-317-8

Elektronické a ostatní zdroje

- [5] ZORMANOVÁ, Lucie. Výukové metody tradičního vyučování [online]. 1. 2. 2012. [cit. 18. 5. 2018]. Dostupné z WWW: <https://clanky.rvp.cz/clanek/c/z/15015/VYUKOVE-METODY-TRADICNIHO-VYUCOVANI.html/>

5. PŘÍLOHY

Příloha 1: Poloha Zámku Žďár nad Sázavou

Příloha 2: Mapa areálu žďárského zámku

- 1 Pivovar - Muzeum nové generace, vstupenky, info, obchod, kavárna
- 2 Mariánský sloup Panny Marie
- 3 Barokní věž
- 4 Bazilika Nanebevzetí Panny Marie a sv. Mikuláše
- 5 Prelatura
- 6 Galerie Kinských, Barokní konírny
- 7 Konvent: Barokní a Santiniho galerie
- 8 Sádky
- 9 Studniční kaple a rajský dvůr
- 10 Konventský rybník
- 11 Poutní kostel sv. Jana Nepomuckého na Zelené hoře
- 12 Bránský rybník
- 13 Hospodářský dvůr Lyra
- 14 Dolní hřbitov
- 15 Kaple sv. Markéty

Příloha 3: Fotografie vybraných objektů areálu zámku

Letecký snímek areálu žďárského zámku (v pozadí Zelená hora), zdroj: archiv Zámku Žďár nad Sázavou

Hlavní vstup do Muzea nové generace, zdroj: archiv Zámku Žďár nad Sázavou

Muzeum nové generace (2. patro), zdroj: archiv Zámku Žďár nad Sázavou

Barokní konírny od J. B. Santiniho, v levé části Galerie Kinských, zdroj: archiv Zámku Žďár nad Sázavou

Galerie Kinských, zdroj: archiv Zámku Žďár nad Sázavou

Řez kmene v Galerii Kinských, zdroj: archiv Zámku Žďár nad Sázavou

Příloha 4: Fotografie z edukačních programů

Zdroj: archiv Zámku Žďár nad Sázavou